

Andrina Pavlinić-Wolf
Josip Anić
Zdenko Ivezić

Centar za istraživanje migracija
i narodnosti, Zagreb

Primljeno: 15. 09. 1986.

JEZIK JUGOSLAVENSKE DJECE KOJA ŽIVE U ŠVEDSKOJ (PRELIMINARNI REZULTATI SOCIOLINGVISTIČKOG ISTRAŽIVANJA)*

SAŽETAK

Daju se preliminarni rezultati sociolingvističkog anketiranja pedesetero djece jugoslavenskog porijekla, govornika hrvatskoga ili srpskoga, u dobi od 10 do 18 godina, koja žive i školuju se u Lundu i Malmö. Svrha anketiranja jest snimiti jezičnu kompetenciju na materinskom jeziku (pismenim putem), identificirati jezične probleme djece koja žive izvan domovine i istražiti im uzroke. Uz lingvističke metode prikupljanja podataka (npr. test poznavanja L₁ na lingvističkim razinama fonologije, morfologije, sintakse, leksika i ortografije, te slobodni sastav), upotrijebljeni su sociološki (sociolingvistički) parametri kako bi se ispitalo (ili ponovno potvrdilo) koji to faktori, jezični i izvanjezični, djeluju na očuvanje, odnosno raslojavanje i zaboravljanje materinskog jezika.

Preliminarni rezultati već omogućuju neke zaključke, od kojih iznosimo: 1) Sva su djeca savladala švedski jezik, pohađaju redovite švedske škole i na njima postižu primjeren uspjeh; 2) komunikacijski doseg materinskog jezika veoma je skroman, ograničenost upotrebe L₁ samo na neke pojedince (roditelje) i samo na neke situacije (dom) svjedoče o njegovoj marginalizaciji; 3) prepoznavanje jezičnih normi materinskog jezika ima prevagu nad upotrebom tih znanja u pismenom izražavanju. Pismeno je izražavanje na materinskom jeziku uglavnom siromašno, s malim fondom korištenih riječi i visokim stupnjem stereotipnosti rečenične konstrukcije.

1. Uvod; cilj istraživanja

Iz opsežnijega sociolingvističkog istraživanja čiji se rezultati tek obrađuju, iznijet ćemo preliminarne rezultate ispitivanja u Švedskoj (Lund i Malmö). Jednako ispitivanje provedeno je na ekvivalentnom uzorku učenika (svugdje približno po 50 ispitanika) u još sedam evropskih zemalja, domaćina jugoslavenskih ekonomskih migranata (Austriji, Danskoj, Francuskoj, Nizozemskoj, SR Njemačkoj, Švicarskoj i Velikoj Britaniji).

Svrha ovog projekta Centra za istraživanje migracija i narodnosti iz Zagreba jest snimiti jezičnu kompetenciju (L₁) potomaka jugoslavenskih ekonomskih migranata u evropskim zemljama, identificirati njihove jezične probleme i istražiti im uzroke. Istraživački interes jednako je usmjeren pre-

* Referat je pripremljen za simpozij »Child Language In Diaspora« Instituta za slavistiku Sveučilišta u Lundu, 27.—29. 8. 1986. Ovaj prilog nešto je opširniji. Istraživanje u Švedskoj dio je projekta Centra za istraživanje migracija i narodnosti u Zagrebu, kojim je obuhvaćeno anketiranje ekvivalentnih uzoraka djece u još sedam evropskih zemalja prijema jugoslavenskih migranata.

ma jezičnim problemima zajedničkim jugoslavenskoj djeci/omladini u osam evropskih zemalja imigracije, kao i onima koji su za njih specifični u svakoj pojedinoj zemlji.

2. Uzorak i postupak primijenjen u istraživanju

Zbog financijskih i organizacijskih razloga istraživanje smo proveli na prigodnom uzorku (polaznici jugoslavenske dopunske škole/nastave materinskog jezika). Svjesni njegove ograničene reprezentativnosti, spoznaje do kojih dođemo ne kanimo generalizirati. Ovako prikupljeni podaci svejedno su relevantni i reprezentativni za skup iz kojega je biran uzorak.

U svakoj imigrantskoj zemlji ispitali smo po pedeset učenika jugoslavenskog porijekla, oba spola, dobi između deset i osamnaest godina. *Materinski* jezik oba roditelja (bez obzira žive li zajedno ili ne žive) jest hrvatski ili srpski (L₁). Ispitanici su barem polovinu svoje dobi proveli u inozemstvu (pod inozemstvom podrazumijevamo svaku zemlju, makar u njoj ispitanik bio i rođen, osim SFR Jugoslavije).

Anketiranje je provedeno grupno, a anketu su većinom proveli nastavnici dopunske škole/nastave materinskog jezika (uz prethodnu instrukciju istraživača). Oni su, između ostalog, upućeni da vrijeme rješavanja ne ograničavaju (ali se iz nekih upitnika zaključuje da se od toga odstupalo).

Anketni upitnik, uz uvodnu uputu ispitanicima, bio je strukturiran od tri dijela. Prvim dijelom željeli smo prikupiti sociodemografske podatke o ispitaniku, te utvrditi komunikacijski doseg njegova materinskog jezika, odnosno funkcija što ih taj jezik obavlja (hipoteza: ukoliko je taj doseg veći, i jezik obavlja više funkcija, utoliko je bliži jezičnom standardu u domovini i manje podložan promjeni). Drugi dio bio je test znanja — zadaci višestrukog izbora (poznavanje materinskog jezika na lingvističkim razinama fonologije, morfologije, sintakse, leksika i ortografije). Test je sadržavao 25 pitanja sa tri ponuđena odgovora, od kojih je uvijek samo jedan bio točan, drugi pogrešan, a treći sasvim pogrešan. Ispitanik je bio dužan označiti ispravan odgovor. U trećem dijelu tražilo se od ispitanika da napiše slobodan sastav o jednoj od ponuđenih tema («Moja škola»; «Moj dom»; «Moja domovina Jugoslavija»; «Moja nova domovina»).

3. Preliminarni rezultati ispitivanja

3.1. Ispitanici u Švedskoj i njihova sociokulturna pozadina

Polazeći od općih odrednica sastavljen je i poduzorak ispitanika u Švedskoj.

U Lundu i Malmöu ispitano je pedesetero djece jugoslavenskog porijekla: 25 dječaka i 25 djevojčica u dobi od 10 do 18 godina (N=50). Njihova prosječna dob bila je 14 godina i 4 mjeseca (dječaci su u prosjeku bili 4

mjeseca mlađi od svojih kolegica). Školski razredi u kojima se nalaze ispitanici u razmjeru su s njihovom dobi.

Trideset i devetero ili 78% njih* rođeno je u Švedskoj, jedan ispitanik rođen je u Austriji, a preostalih deset u Jugoslaviji. Trideset i troje ispitanika, osim u kraćim posjetima, nije uopće živjelo u Jugoslaviji, trinaestero ih je provelo u domovini do tri godine, a svega četvero nešto duže (jedan 5 godina, drugi 6, treći 7 i četvrti 8 godina). Prosječan boravak u domovini onih ispitanika koji su u njoj duže živjeli (N=17) nije niti 2 godine i 9 mjeseci, a ako bismo njegovu duljinu računali na temelju ukupnog N (=50), bio bi kraći od pet mjeseci. Ovaj nepovoljni uvjet za prihvaćanje i razvitak materinskog jezika, dakle, vrlo je izražen.

Prema izjavama ispitanika, deseterici je otac završio do osam razreda osnovne škole; dvadeset četvorici zanatsku, industrijsku ili srednju školu; deveterici višu školu ili fakultet, dok sedmero ispitanika taj podatak ne zna ili ga nije naveo.

Kako se moglo očekivati, majke su slabijeg obrazovanja od očeva: dvadeset i jedna završila je osam razreda osnovne škole ili manje; osam ima završenu zanatsku, industrijsku ili srednju školu; jedanaest ima višu školu ili fakultet, a za deset majki ne navodi se taj podatak. Zaposleni očevi i majke u većini slučajeva obavljaju poslove u skladu sa svojom stručnom osposobljenošću (šest majki uzdržavane su osobe, ali i četvorica očeva).

Svi ispitanici — njih pedesetero — žive zajedno s majkom, a u devet obitelji ispitanika ne živi otac. U većini slučajeva u obitelji živi još neki član, ili više njih, a najčešće je to brat ili sestra (po jedan ispitanik ima još baku, tetku, ujaka).

Svi ispitanici — njih pedesetero — žive zajedno s majkom, a u devetero ispitanika školovalo se i u Jugoslaviji i ukupno su završili 17 razreda, tj. prosječno su se u zemlji porijekla školovali manje od dvije godine. Utjecaj jugoslavenskoga školskog sistema na njihovo poznavanje materinskog jezika bio je, dakle, malen.

Opći školski uspjeh naših učenika u švedskoj školi na zavidnoj je razini: desetero su odlični učenici, dvadeset i jedan vrlo dobar, a s dobrim uspjehom ima ih osamnaestero (jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje). Dužina boravka u zemlji primitka u našem slučaju nije u značajnoj korelaciji s općim školskim uspjehom.

Osim jednog ispitanika koji se nije izjasnio, svi smatraju da su ih njihovi švedski vršnjaci dobro prihvatili. Njih sedamnaestero drži da to mogu zahvaliti svome dobrom poznavanju švedskog jezika, devetero za sebe smatra da su dobri drugovi-prijatelji i da su zato tako prihvaćeni, petero to pripisuje činjenici da su u Švedskoj rođeni, osmero navodi različite druge razloge, a sedmero ne zna razlog. Naši ispitanici, dakle, ne osjećaju ksenofobiju, pa niti ikakav zazor svojih švedskih kolega prema strancima. (Druga je stvar koliko doživljavanje ovakve prihvaćenosti možda interferira s potrebom njegovanja i razvijanja materinskog jezika, koji — naravno — ne mogu prakticirati sa svojim švedskim prijateljima.)

* S obzirom na broj ispitanika (N=50) lako je izračunati postotke: dobivaju se množenjem danog broja ispitanika sa 2. Zbog toga nećemo tekst opterećivati tim podatkom ukoliko nije neophodno.

Osjećaj naših ispitanika da su prihvaćeni kao ravnopravni partneri rezultira i njihovom neselektivnošću u izboru drugova i prijatelja. Samo šestero anketiranih preferira jugoslavenske vršnjake »jer su društveniji«, petero se radije druži sa zemljacima »radi jezika«, te još petero s raznih drugih razloga. Nasuprot tome, sedamnaestero ispitanika izjavljuje da ne prave nikakvu razliku u izboru drugova i prijatelja između jugoslavenskih i švedskih vršnjaka.

Znatna integriranost naših ispitanika u švedsko društvo vidljiva je i iz njihove participacije u slobodnim aktivnostima. Tridesetero učenika članovi su neke školske, sportske, kulturno-umjetničke ili tehničke organizacije ili kluba. Preferiraju se sportske aktivnosti, a potom kulturno-umjetničke.

Interes za mjesta okupljanja Jugoslavena u ispitanika nije jače izražen. Samo jednanaestero često posjećuje takva mjesta, dvadeset i troje rijetko, a četrnaestero nikada (dvoje nije odgovorilo). Čini se da ni nastupi na priredbama jugoslavenskih klubova nisu atraktivni (više od polovine ispitanika nije niti jednom nastupilo na nekoj priredbi koju su organizirali Jugoslaveni). Kod onih koji su nastupali (devetero čak četiri ili više puta na godinu) riječ je najčešće o plesu (14) i recitiranju (12).

Samo je jedan ispitanik izjavio da nema mogućnost učenja materinskog jezika, što je zacijelo zabuna, jer je anketiranje provedeno baš na satu nastave materinskog, odnosno tzv. domaćeg jezika. Jedanaestero ispitanika spominje da se u njihovoj školi predaje i makedonski, a devetero slovenski.

Na pitanje od koga su najviše naučili materinski jezik ispitanici su odgovorili ovako: četvero u domovini prije dolaska u Švedsku, trideset i petero od roditelja u Švedskoj, devetero svoje poznavanje podjednako duguje roditeljima i nastavnicima u Švedskoj, a dvoje najviše zasluga pripisuje jugoslavenskim nastavnicima. Braća, prijatelji i jugoslavenski susjedi nisu značajan činitelj.

Dvadesetero ispitanika svoje znanje materinskog jezika ocjenjuje kao »odlično«, osamnaestero »vrlo dobro«, desetero »dobro«, a samo jedan priznaje da ga poznaje »loše« (jedan ispitanik nije dao odgovor). Do izražaja dolazi precjenjivanje vlastite jezične kompetencije.

Prema vlastitoj komparativnoj ocjeni o poznavanju L_1 i L_2 , osamnaestero ispitanika podjednako dobro zna materinski i švedski jezik, sedmero »znatno bolje« zna materinski, a jedan »nešto bolje«.

Radi usporedbe sa L_1 , evo još nekih podataka o L_2 naših ispitanika.

Švedski jezik, tvrdi njih šesnaestero, ponajviše je naučilo u školi od domaćih nastavnika, a samo u dva slučaja presudan obrazovni utjecaj imali su roditelji i drugi članovi obitelji. Svi ostali ispitanici svoje poznavanje švedskoga duguju drugim faktorima (prijateljima, vršnjacima, susjedima, poznanicima). Zanimljivo je da ni jedan ispitanik ne priznaje da loše zna švedski (čak trideset i četvero smatra da ga zna »odlično«, dvanaestero »vrlo dobro« i četvero »dobro«). Ipak, sedmero navodi da je u početku imalo problema zbog nepoznavanja jezika, od kojih četvero u nastavi jer

nisu razumijevali predavanja. Štoviše, šestero ispitanika priznaje da još i sada, iako rijetko, ima poneki problem zbog nedovoljnog poznavanja švedskoga. Nasuprot tome, čak dvadeset i jedan ispitanik tvrdi da pomaže roditeljima i drugim Jugoslavenima u komuniciranju sa švedskom okolinom (u kupovini, pri ispunjavanju različitih obrazaca, u razgovoru i sl.).

Čestota upotrebe L_1 i L_2 različita je i ovisi o prilici i sugovorniku. Materinski jezik služi, prije svega, za komuniciranje s roditeljima (45 ispitanika), mnogo manje u kontaktima s braćom i sestrama (15), a posebno rijetko u igri (7). Istina, ima ispitanika koji izjavljuju da podjednako često u različitim prigodama koriste i L_1 i L_2 (dvoje s roditeljima, osmero s braćom i sestrama i osmero u igri).

Za jednanaestero ispitanika jezik na kojem misle, razmišljaju, uvijek je hrvatski ili srpski, dvadeset i jedno uglavnom misli na švedskome (a još jedan prevodi u sebi sa švedskoga i kad govori hrvatski ili srpski), dvoje misle na jeziku kojim trenutačno govore, trinaestero ih ne zna odgovoriti na ovo pitanje, a dvoje nije dalo nikakav odgovor.

O dominantnosti L_2 dade se još bolje zaključiti iz odgovora na pitanje o jeziku na kojem se lakše pismeno izražavaju. Za trideset i dvoje ispitanika to je švedski, a samo za jedanaestero materinski jezik (šestero ispitanika smatra da se podjednako uspješno mogu izražavati na oba jezika; jedan se nije izjasnio).

Kolika god bila briga prosvjetnog sistema u zemlji imigracije da se materinski jezik strane djece održi i njeguje, ona se nikad po intenzitetu i ekstenzitetu (i po logici stvari) ne može mjeriti s pažnjom koja se ukazuje nastavi većinskog jezika i tome jeziku kao nastavnom mediju. Sa L_2 stranu se dijete susreće u više različitih domena upotrebe, dok je za L_1 prirodna sredina jedino obiteljska, a izvan doma taj je jezik tek oznaka »stranosti« djeteta (zato će ono pribjegavati korištenju većinskog jezika čak sa braćom i sestrama, kao što je pokazalo ovo i druga istraživanja). Komunikacijski doseg L_1 veoma je skroman i sužen na »domaću« upotrebu, koja s niza razloga njegov razvitak ne može pokrenuti s te razine. Tu i zato otpočinje proces raslojavanja i gubljenja jezika — njegova marginalizacija. Treća generacija migranata neće ni moći od svojih roditelja kvalitetno naučiti materinski jezik, jedini jezik svojih predaka.

Jezični standard L_1 može se djeci približiti i na druge načine osim u dopunskoj školi/nastavi materinskog jezika, roditeljskom domu i jugoslavenskom klubu ili nekoj drugoj sličnoj ustanovi ili organizaciji. Mislimo ovdje na odlaske u domovinu rodbini ili prijateljima, organizirane boravke u društvenim aranžmanima, čitanje knjiga, novina, časopisa na materinskom jeziku, praćenje radija i TV programa, dopisivanje sa zemljacima i dr. Pitali smo naše ispitanike i o tome koliko prakticiraju ovakve aktivnosti.

Četrdesetero ispitanika posjećuje domovinu jedanput na godinu, šestero dvaput, dvoje tri, četiri pa i više puta, a jedan nikada (jedan ispitanik nije odgovorio). Dužina tih posjeta također je različita, od petnaest dana do preko dva mjeseca. Na organiziranom ljetovanju, zimovanju, ekskurziji, odnosno radnoj akciji sudjelovalo je njih šesnaestero.

S osobama u Jugoslaviji dopisuje se tridesetero ispitanika na hrvatskom ili srpskom jeziku, a još dvoje korespondira, osim na materinskom, i na švedskom, odnosno engleskom jeziku.

Samo troje ispitanika češće čita literaturu i periodiku na hrvatskom ili srpskom jeziku nego na švedskom, šestero navode da podjednako često čita na L₁ i L₂, a četrdeset i jedan ispitanik čita češće na švedskom nego na materinskom jeziku.

Radio i TV emisije na materinskom jeziku kod naših su ispitanika znatno popularnije od štiva na L₁: od trideset i sedmero učenika koji prate takve emisije čak trideset i šestero njih izdvojilo je »Horizont«, a po popularnost daleko zaostaju vijesti (4) i »Spröka« (4).

Poznavanje materinskog jezika naših ispitanika rezultat je dakle, nejednakoga ali kombiniranog djelovanja više faktora, ali i samoaktiviteta pojedinaca.

3.2. Rezultati testiranja gramatike i pravopisa

Kao što je rečeno, za svaku lingvističku razinu postavili smo po pet pitanja, pa kako je N = 50, to je maksimalni mogući broj točnih odgovora za svaku razinu 250.

Ukupno je najviše točnih odgovora bilo na sintaktičkoj razini — 231 ili 92,4% (u deset slučajeva nije dan odgovor, a devet ih je netočnih). Na drugom mjestu po točnosti nalazi se zbroj odgovora na semantičkoj razini — 208 ili 83,2% (16 bez odgovora, 26 netočnih). Slijedi zbroj odgovora na fonološkoj razini — 205 ili 82,0% točnih (34 su odgovora netočna, a u 10 slučajeva nije bilo odgovora). Najslabije znanje učenici su pokazali na morfološkoj i ortografskoj razini. Na razini morfologije bilo je ukupno 188 točnih odgovora ili 75,2% (46 netočnih, 16 bez odgovora). Na razini ortografije (pravopisa) bilo je ukupno 186 točnih odgovora ili 74,4% (47 netočnih i 17 bez odgovora).*

Gledano u cjelini, bez obzira na lingvističku razinu pitanja, ispitanici su u 81,5% slučajeva točno odgovorili, u 12,9% slučajeva dali su netočan odgovor, a u 5,6% slučajeva odustali su od odgovora.

3.3. Podaci o slobodnom sastavu učenika

Od pedesetero ispitanih učenika devetero nije željelo, znalo ili stiglo napisati sastav ni o jednoj od predložene četiri teme. Najveći broj učenika odlučilo se za temu »Moja škola« (18), a nešto manji broj za »Moja domovina Jugoslavija« (14). Temu »Moj dom« izabralo je petero učenika, a »Moja nova domovina« četvero.

U cilju što objektivnijeg valoriziranja pismenog sastava izradili smo kodni plan obrade, kojim smo željeli omogućiti točnu evidenciju jezičnih varijabli (npr. stupanj shvaćenosti teme, raščlanjenost sadržaja, poveza-

* Usporedbe radi, i kontrolne grupe zagrebačkih učenika (dva osma razreda, ukupno 56 učenika u dobi od 14 godina) najviše su grijebile na ortografskoj razini (17,1%), pa na morfološkoj (7,9%) i fonološkoj (5,0%). Zadatke na sintaktičkoj i semantičkoj razini zagrebački su ispitanici rješavali veoma uspješno (1,1% netočnih odgovora iz sintakse i samo 0,4% iz leksika).

nost rečenica u diskurzu, dužina sastava, sročnost u licu, rodu, broju i padežu, sintaksa padeža, konjugacija glagola, asimilacija, pretvaranje e o u, pisanje slova č i ć, sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, pisanje velikog slova, interpunkcijski znaci, slovčane greške itd.). Ovdje ipak nećemo iznositi sve dobivene rezultate, već ćemo se zadovoljiti samo nekim naznakama.

Prvo što u ovim sastavima pada u oči jest njihova kratkoća. Čak i kod učenika najviših razreda rijetki su sastavi duži od pet složenih, odnosno osam prostih rečenica (na primjer, cijeli sastav jednog »sedmaša« izgleda ovako: »Ja bi samo tijeo da kažem da mi je u Švedskoj odlično i da se dobro osjećam.« Ima ih podosta tek nešto boljih!) Postavlja se pitanje da li uopće jednu do tri rečenice (5 ispitanika) nazvati sastavom? (Bez slobodnog sastava ili sa sastavom do tri rečenice bilo je 14 upitnika.)

Druga karakteristika ovih radova jest oskudnost leksika i stereotipnost izražajnih sredstava. Upotreba riječi najčešće je pravilna, ali u izrazu preteže banalnost, fraziranje. Kad se faktičnoj točnosti izričaja i ne može prigovoriti, nedostaje originalnost i slikovitost (po sastavima teško bismo mogli zaključiti koji razred pohađa ispitanik, jer je većina sastava na podjednakoj razini pismenosti).

Analitički promatrano, sastavima se ne mogu osporiti stanovite kvalitete. Na primjer, kongruencija (sročnost) u licu i rodu korektna je u 78,0% slučajeva, a u broju i padežu u 65,8% slučajeva. Vjerujemo da se sličan stupanj pogrešaka sreće i u naših učenika u domovini (ali zacijelo na složenijem jezičnom materijalu). U 75,6% slučajeva naši ispitanici nisu grijeshili u konjugaciji glagola, a u 58,5% slučajeva u sintaksi padeža. Relativno su rijetke pogreške u slobodnim sastavima kod gubljenja suglasnika (12,2%). Češće su u pisanju velikog i malog slova (29,3%), u razlikovanju slova č i ć (39%), sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi (34,2%), asimilaciji (24,4%), refleksu *ê* (43,9%) itd. Veću nesigurnost ispitanici pokazuju u upotrebi interpunkcijskih znakova (73,0%).

Dovodeći u svezu kvalitetu pismenih sastava i razred što ga ispitanici pohađaju, te primjenjujući školske vrijednosne kriterije uobičajene u domovini, distribucija sintetskih ocjena bila bi slijedeća: odličnih pismenih sastava — 15,0%, vrlo dobrih — 24,0%, dobrih — 28,0% i loših — 33,0%. (Dakako, valja uzeti u obzir i osobnu jednadžbu ocjenjivača, jer u nekoga drugog ti bi postoci bili zacijelo nešto drukčiji.)

Trideset i šestero ispitanika napisalo je sastavke (dvoje čak pjesme o domovini) koji su sadržavali četiri, pet i više rečenica. U šesnaest sastava iz ove kategorije nije zamijećena nikakva interferencija L_1 i L_2 (interferencije, dakle, nije bilo u ukupno dvadeset i jednom sastavu, uzmemo li u obzir i onih pet prekratkih). Za jedanaestero ispitanika karakteristična je, i to je ujedno najčešći tip interferencije sa L_2 , redukcija padežnog sistema L_1 i nesigurnost u upotrebi padeža (jedan primjer: »Ja nebi ostavila ovo lepo i sunčano mesto *sa sve moje rodake i drugove*« (sastav 1). (Švedski jezik ima pet deklinacija i samo dva padeža u singularu i dva u pluralu (nom. i gen.), dok se svi ostali odnosi u rečenici izražavaju s pomoću prijedloga i imenice u nominativu.) Od brojnih primjera interferencije dvaju

jezika u sastavima naših ispitanika (pojedini sastavi obiluju primjerima) navest ćemo još neke. Druga veoma česta pogreška (rekurentna) jest upotreba zamjenice uz glagolski oblik tamo gdje bi je govornici standarda u domovini izostavili (primjer: »Ovih posljednjih par godina *mi* skoro uvek putujemo za Grčku na more. Posle odprilike dve nedelje *mi* se opet vratimo u Smederevo« /1/). (U švedskom je jeziku potrebno navoditi ličnu zamjenicu da se zna tko obavlja radnju jer glagoli imaju samo nastavak za vrijeme koji je u svim licima sg. i pl. isti, ali ne i nastavke za lica.) Bilo je i nekoliko primjera pogrešaka u kongruenciji (sročnosti) (primjer: »Švedi ne jede puno kroka ali piju puno mljeka« /34/). Na morfosintaktičkoj razini zamiječene su i ove pogreške: odsustvo razlikovanja aspekta (vida) glagola (primjer: »Ali sad su *gradili* novu školu za sedmi do deveti razred« /49/) (pod utjecajem švedskoga u kojem ne postoji svršenost i nesvršenost); nesigurnost u upotrebi povratnih glagola (primjer: »Meni Crvena reka *sviđa*« /20/) (švedski *tycka om* — sviđati se, nije povratni glagol); sintaktički red riječi i rečenice (primjeri: ... »i tu *ja volim najviše da budem*« /9/); »Kad mi putujemo, *vidimo mi* dosta od Jugoslaviju« /2/ — u švedskom jeziku, kao i u njemačkom, stoji li glavna rečenica iza zavisne, u njoj dolazi do inverzije tipa VS); opća je pojava da djeca ne razlikuju moj/svoj (primjer: »Ja imam *moju* posebnu *sobu*« /9/ — švedski *sin* — svoj postoji samo u 3. licu sg.); u nekoliko slučajeva upotrijebljena je pogrešna prepozicija uz glagol (primjer: »*Idem* ja *na disko*« /42/, jer švedski *pa* ima značenja na, u) itd. Na kraju, spomenut ćemo i nekoliko primjera interferencije na razini leksika i ortografije. Neki švedski termini i fraze upotrijebljeni su u L₁ kao doslovni prijevodi (primjeri: športski raspust /14/ < švedski *sportlov* — zimski praznici u veljači; Latin škola /25/ < švedski *Latinskola* — klasična gimnazija; ja počinjem da budem /2/ < švedski *ja börjar bli*; utjecaji švedske ortografije: restaurang /25/, autobuss /49/).*

Uspoređujući poznavanje materinskog jezika prilikom rješavanja zadataka višestrukog izbora i ono što je napisano u sastavima, možemo zaključiti da je pasivno poznavanje jezika (prepoznavanje odgovarajućih jezičnih rješenja) bolje od aktivne primjene usvojenih standarda.

3.4. Faktori koji poticajno djeluju na učenje, očuvanje i njegovanje L₁

Ispitali smo samo neke faktore koji mogu (našu) migrantsku djecu motivirati na učenje i očuvanje materinskog jezika.

Smatramo da značajan utjecaj na učenje materinskog jezika ima namjera roditelja o povratku u domovinu, iz koje proizlazi njihova želja za reintegracijom u društvu porijekla, te često i uključivanje ili vraćanje njihove djece u školski sistem autohtone zajednice. Kao što su potvrdili i rezultati ovoga istraživanja, teško je riješiti migrantsku dilemu »ostati ili se vratiti« (vezati vlastitu budućnost i budućnost svoje djece uz jednu ili drugu zemlju). O tome ne odlučuju uvijek samo subjektivne želje nego i veoma često objektivne okolnosti ili neka kontingencija.

* Za ove i razne druge primjere interferencije L₁ i L₂ u sastavima naših ispitanika (što ih ovdje nismo naveli) zadužio nas je Mirko Hrupelj, nastavnik švedskoga u Zagrebu.

Roditeljski interesi i aspiracije ne moraju se uvijek podudarati s dječjima. Neminovni su kompromisi i prikraćenja s jedne i s druge strane, a vrlo često dolazi i do razdvajanja porodice (stara se generacija vraća na staro ognjište, a mlada prihvati novu sredinu). Planirana strategija životnog puta očituje se i u sferi jezika.

Muku životnog izbora dobro ilustriraju rezultati našega ispitivanja: šesnaestero ispitanika navodi da im se roditelji kane vratiti u domovinu, jedanaestero drži da im roditelji nemaju takvu namjeru, a čak dvadeset i troje ne zna što će roditelji učiniti. U takvoj konstelaciji, trinaestero ispitanika ne zna hoće li (!) nastaviti školovanje u Jugoslaviji, dvadeset i devedetero nema te namjere, a samo osmero planira nastavak školovanja u domovini.

Bitan motivacijski faktor za učenje L₁ može biti i potreba djece migranata da se identificiraju u vlastitoj etničkoj skupini, u narodu, u zemlji iz koje potječu, u kojoj se govori jezikom što ga uče. Trideset i sedmero ispitanika izjavilo je da se osjećaju Jugoslavenima, naspram njih jedanaestero koji ni sami ne znaju što su. Samo se jedno dijete ne osjeća Jugoslavenom. (Jedan ispitanik nije odgovorio.) Naša pretpostavka koju valja provjeriti ovim istraživanjem jest da je u ispitanika nesigurna identiteta manja i želja za učenjem materinskog jezika nego u onih kod kojih postoji nacionalni osjećaj.

Na posljednjem mjestu, ali ne i kao najmanje važan faktor, spomenut ćemo planove migrantske djece za budući život u domovini. U upitniku nije bilo precizirano implicira li taj budući život završeno školovanje u Švedskoj i uključivanje u rad u Jugoslaviji, ili završetak školovanja i zapošljavanje u domovini. Četrnaestero ispitanika planira budućnost u Jugoslaviji, osamnaestero u Švedskoj, trinaestero nema nikakvih planova o tome, dvoje bi željelo živjeti u SR Njemačkoj, a troje se o ovome nije izjasnilo. Među razlozima zbog kojih u budućnosti žele živjeti u Jugoslaviji, šestero navodi »to je moja domovina«, troje »vole Jugoslaviju, ona im se sviđa, tamo je najljepše«, troje »želi živjeti kod svojih ljudi, gdje imaju puno prijatelja i rođaka«, a dvoje »ima kuću u Jugoslaviji«. Od ispitanika koji žele ostati u Švedskoj, najveći broj (7) navodi kao razlog to da su u njoj rođeni, odrasli i školuju se, njih šestero konstatira »tu mi je dobro«, jedan ispitanik »radi zaposlenja«, jedan »jer dobro zna švedski«, dok troje ne navodi svoje razloge.

Svjesni smo činjenice da se tri spomenuta faktora međusobno prožimaju i prepliću, pa i toga da nije lako utvrditi stoje li naspram poznavanja materinskog jezika u naših ispitanika kao uzrok ili kao posljedica.

4. Zaključak

Preliminarnost izloženih rezultata ne dopušta nam iole ozbiljnija zaključivanja. To će omogućiti predstojeća statistička obrada podataka. Na temelju dosad pobrojanih frekvencija odgovora i inspekcije pismenih sastava možemo, ipak, zaključiti slijedeće:

— Tip uzorka ispitanih jugoslavenskih učenika u Švedskoj (prigodni) nije u značajnijoj mjeri nereprezentativan, iako u uzorku nisu zastupljeni učenici koji ne polaze nastavu materinskog jezika. Više od tri četvrtine naših ispitanika (78,0%) rođeno je u Švedskoj, i oni, kao i ostali, žive najduže u ovoj zemlji. Svi su savladali švedski jezik, pohađaju redovite švedske škole i u njima postižu primjeran uspjeh. Dobro su prihvaćeni od švedskih vršnjaka, aktivni su u različitim društvima i klubovima i integrirani u švedsko društvo.

— Naši su ispitanici materinski jezik ponajviše naučili od svojih roditelja i s njima ga najviše koriste. Upotreba materinskog jezika u komuniciranju s braćom značajno je rjeđa, a u igri posebno rijetka. To upućuje na zaključak da je komunikacijski doseg materinskog jezika veoma skroman. Ograničenost upotrebe L_1 samo na neke pojedince (roditelje) i samo na neke situacije (dom) svjedoči o njegovoj marginalizaciji. To ne pogoduje njegovu usvajanju niti razvitku. Dugi boravak u inozemstvu i redovita upotreba jezika većine interferentni su faktori za povećanje jezične kompetencije na materinskom jeziku.

— Prepoznavanje jezičnih normi materinskog jezika ima prevagu nad upotrebom tih znanja u pismenom izražavanju. Baš kao kod učenja stranog jezika, tako i ovdje kod materinskog, gdje je konverzacija insuficijentna i lektira siromašna, pasivno se znanje teško aktualizira. Pismo je izražavanje na materinskom jeziku siromašno, s malim fondom korištenih riječi i visokim stupnjem stereotipnosti rečenične konstrukcije.

THE LANGUAGE OF YUGOSLAV CHILDREN LIVING IN SWEDEN (Preliminary results of a sociolinguistic study)*

SUMMARY

Presented are some preliminary results of a sociolinguistic survey performed on fifty children of Yugoslav origin, speakers of the Croato-Serbian language aged 10—18 years, who have been living and receiving their education in Lund and Malmö. The purpose of the survey was to examine the children's competence in their mother tongue (in writing), to identify the language problems of the children living outside their home country, and to ascertain their causes. In addition to some linguistic methods of data collection (i.e. testing L_1 at the levels of phonology, morphology, syntax, vocabulary, and orthography, and a composition), some sociological (sociolinguistic) parameters were also applied to ascertain (or, to reconfirm) which factors, linguistic and extralinguistic, affect the maintenance or the loss of a mother tongue.

The preliminary results obtained already make some conclusions possible, i.e. (1) all the children have mastered the Swedish language; they attend Swedish school regularly and are very successful pupils; (2) the communication range of their mother tongue is poor and their L_1 usage restricted to a few individuals (i.e. the parents) and a few situations (i.e. in the home circle), reflecting its marginality; (3) the children's recognition of the language norms of the mother tongue prevails over an active application of their skills in writing. Their mother-tongue writing skill is, on average, deficient, with a very limited vocabulary and a highly stereotypic sentence structure.

* The paper was prepared for the symposium «Child Language in Diaspora» of the Institute for Slavonic Studies of Lund University, August 27—29th, 1986. This contribution is more comprehensive. Research work that was conducted in Sweden is only a part of the project of the Centre for Migration and Nationalities Studies in Zigreb, in which a survey on the equivalent samples ($N = 50$) of migrant children in seven more European countries hosting Yugoslav migrants was included.